

KÜRESELLEŞME
DEĞİŞEN ÜNİVERSİTE
VE
“ÜNİVERSİTENİN ÖLÜMÜ” TARTIŞMASI

Prof. Dr. Oya Batum MENTEŞE¹
Atılım Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı

Abstract

The essay begins with a different definition of “globalization” than the well known one which describes globalization as the turning of the world into a “global village” due to the power of global electronic media; the proposed definition is based on economic globalization caused by the constant growth and profit maximization policies of multi-national corporations who wish to exert power control over public and state institutions to reach their aims.

Following a brief history of the “university” as an institution and as a concept, the essay looks into the changes brought on by economic globalization to the “university” structurally and conceptually and observes that these changes have started “the death of the university debate”, particularly in the U.S. and Great Britain where the universities seem to be going more and more under corporate control. The humanities and arts and sciences, being more vulnerable due to their areas of study which are incompatible with “corporate” aims, are more under the threat of “death. The essay looks into the possible ways in which the humanities can counter or cope with the new problems caused by “globalization”.

Key-words: globalization; multi-national capitalism; new paradigm; corporate universities; death of universities; humanities; arts and sciences; death of literature.

Özet

Makalede küreselleşmenin, dünyanın küresel elektronik medya nedeni ile “küresel bir köy” olduğu şeklinde yapılan tanımın yerine çok uluslu kapitalizmin dünya hegemonyası kurarak her zaman daha karlı ve daha güçlü olma hedefleri çerçevesinde yapılan yeni bir “ekonomik küreselleşme” tanımı ile ele alınır. Üniversitenin kısa bir geçmişine değinildikten sonra, üniversitenin küreselleşme olgusundan hangi alanlarda etkilendiği, nasıl değişimler geçirdiği ele alınır. Üniversitenin bu etkilene sonucunda salt

---

¹ 2011 - 2012 Akademik Yılı İlk Dersi

istihdam odaklı ve bu sebepten piyasa destekli bir eğitim ön gördüğü için kavram olarak da değiştiği ve bu değişimin, özellikle Birleşik Amerika Devletlerinde ve İngiltere’de “Üniversitelerin ölümü” tartışmasını başlattığı dile getirilir. Devlet desteğinin üniversitelerden çekilmesi, korporasyonların eğitime yatırım yapmaları ve istihdam odaklı eğitim misyonu en çok bu koşullara uyum sağlayamayan insani bilimler ve temel bilimler alanlarını etkilemiş, bu alanlarda öğrenci ve öğretim elemanı kaybına hatta bazı bölümlerin kapanmasına neden olmuştur. Makale buradan geri dönüş olup, olmayacağı sorusuna cevap arayarak sonuçlanır.

Anahtar Sözcük: küreselleşme; çok-uluslu kapitalizm; yeni paradigma: korporasyon üniversiteleri; insani bilimler; fen-edebiyat; edebiyatın ölümü.

Küreselleşme: Değişen Üniversite ve Fen Edebiyat Fakülteleri

1990’lı yıllara kadar dünyada çok da ciddiye alınmayan “küreselleşme” olgusu, yaşamlarımız her gün daha fazla değişime zorlandıkça, 2000’li yıllarla birlikte tüm nüansları ile tanımlanmaya ve tartışılmaya başladı. Önceleri, küresel elektronik ağlar ve sanal dünyalarla yaşantımıza giren küreselleşmenin tanımı, sosyal bilimciler tarafından bu gelişmeler çerçevesinde yapıldı, örneğin 90’lı yıllarda şöyle tanımlarla karşılaşılıyor.

kavram olarak küreselleşme, hem dünyanın daralması,
hem de dünyanın bir bütün olarak algılanmasının yoğunlaşması
anlamını taşır. (Gupta 4)

Hiç şüphesiz, yanlış olmayan ve hala yaygın kullanılan bu ve benzeri tanımlar, dünyanın, elektronik ağlar ve medya’nın etkisi ile “küresel bir köy” oluşuna işaret ederler ancak çok farklı boyutlarda değişimler yaşanmaya başlanınca bu tanımlar yetersiz kalmış küreselleşme olgusunun tekrar tekrar incelenmesi ve tanımlanması zorunlu olmuştur.

Bugün tüm küreselleşme tanımlarını içine alan “şemsiye” tanım “ekonomik” küreselleşme bağlamında yapılan tanımdır.

Ernest Mandel 1975 de yayımladığı Kapitalizm’in Son Dönemi adlı kitabında kapitalizmin gelişmesini üç aşamada değerlendirir. Sırasıyla 19. y.y piyasa kapitalizm’i, 20. y.y. tekelci kapitalizmi ve son aşama endüstri sonrası çok uluslu kapitalizmi, ki Mandel bunu aynı zamanda neo-emperyalist dönem olarak tanımlıyor; ona göre, bu son aşamada teknolojik gelişmeyi tekelinde tutan çok-uluslu kapitalsizim, küresel ekonomiye hakim olmuştur. Bunun sonucunda

da ülkelerin politik ve ekonomik alanlarının kontrolü, ulusal ve yerel güç sistemlerinin elinden, çok uluslu güçlerin eline geçmiştir. (Mc. Caffery 104-8)

Bu ve benzeri görüşler çerçevesinde “küreselleşme” çok uluslu kapitalizmin sürekli büyüme ve kazanç maksimizasyonu hedefleri doğrultusunda ülkelerin, ekonomik, siyasi ve kültürel kurumlarını kontrol altında tutmak için oluşturduğu bir üst yapıdır, diye tanımlanıyor.

Çok uluslu kapitalizm bir yandan çağdaş tekno-bilimin, medya ve reklam sektörünün tüm olanaklarını kullanıp en parlak beyinleri de kendilerine çekerek, kendi çok-uluslu “hybrid” kurumlarını ülkelerde hakim kılarken, diğer yandan da neo-liberal politikalar üreterek yeni bir takım değerleri o ülkelerde kabul ettirme yoluna giderler.

Sosyalizmin başarısızlığı ilan edilir; ulusal üst kimliğin, sınıfsal ve cinsiyetçi ayrımın yerine, etnik ve dini kimlikler, grup kimlikleri ve çok kültürlülük konulur, böylece ulusal kimlik ve ulusal sınırlar zorlanır; diğer yandan da bireycilik, yarışmacılık ve kapitalizm’den başka alternatif olmadığı görüşleri geleneksel değerleri zorlar. Böylece kapitalist yapılanma “küreselleşme” kavramı arkasına saklanarak, hegemonyasını güçlendirmektedir.

Bu tür gelişmelerin dışında kalması gerektiğine inanmak istediğimiz üniversite nasıl bir kurumdur? Küreselleşmeden etkilenebilir mi?.

Üniversite sözcüğü, Latince “hoca ve öğrenciler topluluğu” anlamına gelen “üniversitas” sözcüğünden kaynaklanan bir sözcük olmakla birlikte zaman içerisinde yine Latince “universalis” yani evrensel sözcüğünün, geniş kapsamlı, çok amaçlı, evrensel düşünce gibi çeşitli anlamlarını da yüklenmiştir. İlk üniversitelerin Orta Çağ’da kiliselerin himayesinde kurulduklarını biliyoruz. Ülkemizde de aynı şekilde medreseler Müslümanlığın himayesinde gelişmişlerdir. Orta Çağdan, 19. y.y.’in sonlarına kadar kilisenin etkisinde kalan “üniversite”, 19. y.y sonlarında liberal görüş, özgür düşünce ve özgür bilimsel araştırma iddiaları ile ortaya çıkan Alman Humbolt Üniversitesi modelini benimser, ve ilk kez bilimde laboratuvar ve seminer çalışmaları yapılır, 19. y.y’da Alman modeli Fransız ve İngiliz modellerini geçerek yaygın kabul görmüştür.

20.y.y.’in başında dünyada endüstri devrimini ilk tamamlayan ülke olan Büyük Britanya, üniversiteyi kitlelere açmada öncü olur. Özellikle 20. y.y. ilk yarısında İngiliz Üniversiteleri önde gitmektedir. 1963 de yayımlanan bir raporda, İngiliz Üniversitelerinin hedefleri şöyle sıralanır; beceriler eğitimi vurgulanırken, kültürlü ve gelişmiş bireyler yetiştirebilmek için zihinsel gelişimin vurgulanması; bir yandan doğrular aranırken, diğer yandan ortak kültürün gelişmesi, hedeflenmektedir.

Görüldüğü gibi 20.y.y. başında İngiltere’de ve Batı’da üniversite salt meslek eğitimi veren bir kurum değil, kişiliklerin, zihinlerin ve kültürün gelişmesini üstlenen bir kurum olarak öne çıkar. Bu denge ne zaman bozulur?

Alman felsefeci Dilthey daha 19. y.y. son onyılarında bu dengenin bozulmakta olduğuna dikkati çeker “Bilim [ve teknolojinin] yaşama hakimiyetinin yaşam deneyimimizin çok önemli bir kısmını dışladığından söz eder. Ona göre çağdaş felsefe ve kültürün içi boşaltılmıştır. Bunun nedeni endüstri devriminin ve kapitalizmin gelmesi ile kaybolan değerlerin yerine yeni değerlerin konulamamasıdır. (Hamilton 68)

Gerçekten 1891 de Amerikalı Endüstri devi Andrew Carnegie, Pierce İşletme Koleji mezunlarına yaptığı konuşmada, mezunları zamanlarını ölü diller (Latince, Yunanca) öğrenmeye harcamak yerine daktilo ve steno öğrenmeye ayırdıkları için kutlamaktadır. Başka bir Amerikalı sanayici 1911 de yine bir üniversite mezuniyeti konuşmasında mezunları şöyle uyarır, “Edebiyat zevki olan, hiç kimsenin mutluluğu hak ettiğini söyleyemeyiz, sadece yararlı olanlar mutluluğu hak etmektedirler”. Çok da ciddi gibi görünmeyen bu sözler, aslında üniversitenin gideceği yöne işaret etmekte idiler. 1997 de postmodern düşüncenin öncülerinden Fransız felsefeci Jean Francois Lyotard üniversitenin 20. y.y.’in sonlarında vardığı noktayı şöyle dile getirir.

Yükseköğretim hedefinden şaşmıştır. Yüksek öğretim artık idealler değil beceriler öğretmek üzere planlanan bir eğitim olmuştur. Orada artık bilgi hedef değildir, bir amaca hizmet eden araçtır. Bilimde ve yükseköğretimde performans bilginin önüne geçmiştir ve üniversite her gün biraz daha fazla güç odaklarının istediği çerçevede şekillenmektedir. Yükseköğretim bundan böyle “Bu doğru mu?” sorusuna cevap aramayacaktır, sadece “Bunun yararı nedir?” “Fiyatı nedir?” ve “Satılabilir mi?” sorularını cevaplayacaktır. (Storey 175)

Gerçekten Batı’da 1980’lerden başlamak üzere, 2000’li yıllarda hızlanarak artan değişim rüzgarları önce üniversitenin kavram ve hedef olarak değişmesine, sonra yapısal olarak değişmesine yol açar.

2010 yılında İngiltere’de “Browne Report” adı ile anılan ve üniversitelerden devletin mali desteğini çekip üniversiteyi piyasa rekabetine açan kolaylıkların getirildiği yasa kabul olur.

Yine 2010 yılında Londra’daki Middlesex Üniversitesi dünyaca ünlü Felsefe bölümü kapatılır. Nedeni yeterince para getirmemesidir. Middlesex felsefe profesörleri dünyaca ünlü olabilirler ancak Kant ve Hegel’i çalışmak para getiren bir uğraş değildir. Bunu takiben Liverpool, Sussex ve Londra King’s Koleji felsefe bölümleri ya kapatılır yada küçültülür, yine aynı tarihlerde benim de defalarca ziyaret ettiğim ve içinde birkaç yüksek lisans ve doktora programının yürütüldüğü Warwick Üniversitesi Çeviri ve Kültür Araştırmaları Merkezi “redundancy” (işe yaramazlık) gerekçesi ile kapatılır.

Bu gelişmelere karşı çıkan Hindistan doğumlu İngiliz yazar bilim tarihçisi Kenan Malik bir makalesinde İngiliz Üniversitelerinde yaşanan bu değişimin yeterli fon bulamamadan öte bir

değişim olduğuna işaret ediyor. Ona göre İngiliz hükümetinin son on yılda aldığı bazı kararlar, üniversiteyi tümü ile değiştirecektir. Bu kararlar; piyasanın üniversiteye girmesine izin verilmesi, öğrencilerin tüketici olarak görülmesi ve eğitime faydacı yaklaşımdır. Malike'e göre böylece üniversiteler şirkete, öğrenci de tüketiciye dönüşmüştür. Bir siyasetçinin öğrencilere "yükseköğretimde daha seçisi ve daha talepkar olunuz" diye seslenmesini eleştiren Malik, ne öğrenci tüketicidir ne de eğitim bir ürün, eğitim hoca ile öğrenci arasındaki o hassas ilişki ve bu ilişki sonrasında, öğrenciyi değiştiren bilginin elde edilmişidir. Tüketici hazır bir ürünü alandır, eğitim hazır ürünü eleştiren, sorgulayan zihinleri yaratmaktadır. (www.kenanmalik.com/essays/bergens). Akademik kalitenin önemi de buradadır.

Ülkemizde üniversite küreselleşmenin etkisinde nasıl kalmaktadır?. Hemen bizim de katılmayı kabul ettiğimiz Avrupa eğitimini şekillendiren Bologna ve ilgili süreçlerine bakmak bize bir şeyler söyleyebilir. Bologna ve Lizbon süreçleri öncelikle Avrupa Birliğinin ABD ile rekabet edebilme, dünyanın güçlü ekonomileri arasına girebilme hedeflerinden kaynaklanmaktadır. Bu bizzat Bologna sürecinin yeterlilikler konusunun öngörüsü olarak belirtilmiştir. Yeterliliklerin, rekabetçi ekonomiye, bilgi toplumuna, Avrupa ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına uygun mezunlar yetiştirebilmek üzere düzenlenmesi öngörülmektedir. Ayrıca bilginin sürekli üretilmesi, bunun da ekonomilerin istediği şekilde yapılması beklenmektedir. Bu süreçlere göre Üniversiteler "rekabetçi ekonomi" ve "bilgi toplumuna" üretken olarak katılabilecek ve sektörlerin beklentileri doğrultusunda, uluslararası istihdam edilebilirliği yüksek eleman yetiştirmekle yükümlü olacaklardır. Bunun yanı sıra analiz, sentez, dinamik düşünme, bağımsız araştırma gibi zihinsel gelişim sağlayan kavramlar vurgulanacaktır ki zaten sürekli bilgi üretimi de bu zihinsel beceriler geliştirilmeden mümkün olamaz. Tek başlarına yanlışı olmayan bu hedeflerin, tek yanlı oluşları, yani salt mesleki eğitimi ve istihdam edilebilirliği ve onları besleyen değerleri vurgulamaları ve verilen tüm eğitimin "sektörlerin" istekleri doğrultusunda yapılmasını öngörmeleri dikkat çekicidir. Hiçbir kavramın masum olmadığını düşünürsek, bu görüşlerle bütünleştirilen ve Bologna süreci idealleri arasında gösterilen kültürler arası uzlaşma, demokratikleşme, eşit haklarda buluşma gibi hedeflerin de tek taraflı çalıştırıldıklarında, bilgi ve kaliteli iş gücünün gelişmiş ülkelere yönlendirilmesini hızlandıran hedefler olabileceklerini görebiliriz, aslında dünyayı yönetenler için bu değerler zaten hep tek taraflı işlemiştir.

Bütün bunları söyledikten, hemen sonra, burada Bologna sürecinden vazgeçilmesi gerektiğini kastetmediğimi de ifade etmek isterim. Her şeyden önce, değişen bir dünyaya uyacak bir üniversite vizyonu ve modeli geliştirmek zorunludur. Bu zorunluluk tüm ülkeleri "yükseköğretim" paradigmalarını değiştirmeye zorlamaktadır. Avrupa birliğinin bir parçası olmayı hedefleyen Türkiye'nin böyle bir sistemin içinde yer alması da gereklidir. Küresel değişimler bunu zorunlu kılmaktadır. Bilgi çağında yaşadığımız doğrudur, bilginin ekonomik, toplumsal ve kültürel hayatımızı tarihte hiç olmadığı kadar şekillendirdiği de doğrudur, böylesi bir çağa ayak

uyduracak bireylerin yetiştirilmesi, dolayısı ile ülkemizin rekabet gücünün geliştirilmesi, geleneksel üniversite modeli içinde gerçekleştirilemez. Çünkü bilgi yoğun toplum sürekli değişken, dolayısı ile karmaşık ve yoğundur.

İstanbul politikalar merkezi yayınlarından çıkan “Neden Yeni Bir Yüksek Öğretim Vizyonu” adlı kitapçığın yazarları Profesörler Ergüder, Şahin, Terzioğlu ve Vardar bu konuda şunları söylemekte:

Artık günümüzde bilgiyi sürekli yenilemenin gerekliliği kesindir, bu yapılmazsa, deyim yerinde ise, saha dışına itilmek kaçınılmazdır. İşte bu sebepten (yani bilginin sürekli yenilenmesi zorunluluğundan) şirketlerde “hizmet içi eğitim” verilmekte, yine aynı sebepten yaşam boyu eğitim patlayan bir sektör haline gelmektedir. (12)

Yine bu değerli profesörlere göre, toplumları kökten değişime zorlayan olgulardan biri bilginin artan üretimi ve hareketliliği ise, diğeri küreselleşmedir (burada değerler ve kurumlar bazında dünya ile bütünleşme anlamında kullanılıyor). Bilgi yoğun toplum ve küreselleşme olgularının birbirleriyle etkileşiminin sonuçlarından biri de, insanların (hem bilgi, hem de iş'e ulaşma anlamında) sınırlar ötesi arayışlara girmeleridir. İşte Bologna sürecinin bu anlamda işlevi önemlidir, yükseköğretim mezunlarının değişik ülkelerde daha kolay iş bulmalarının yolunu açmaktadır.

Bilgi ve rekabet çağının ve küreselleşme olgusunun diğer bir tezahürü, “World University Ranking” “Dünya Üniversiteleri Sıralamaları” sistemleri olarak karşımıza çıkıyor. Değişik dünya üniversitelerinin ve bazı yayın kuruluşlarının ortaya attığı bu sistemler, üniversiteleri bir kalite standardına oturtmak yanısıra, hiç şüphesiz kendi üniversitelerini veya kurumlarını küresel oyuncu ve lider yapma hedeflerini de barındırmaktadır, ancak yine de ulaşılan sonuçlar ilan edilip, yayımlandıklarında dünyanın dikkatini çekmekte ve doğru olarak kabul edilmektedirler. En azından bu sebepten bu sistemler yok sayılamazlar. Hiç şüphesiz bazılarının kabul edilemeyecek bazı ölçütleri vardır, örneğin Jiao Tong üniversitesi sıralama sistemi sözcüsü Dr. Cheng ODTU de verilen konferansta şu sözleri söylemiştir: objektif kriterlerle ölçülmedikleri için, edebiyat ve güzel sanatlar yayınlarını değerlendirmeye almıyoruz. Dahası Edebiyat Nobel'i ödülü alan kişi ve kurumları da değerlendirme dışı tuttuklarını belirtmiştir.

Öncelikle “saha dışına atılmamak” ve küresel oyuncu olabilmek için bu rekabet içine girilmesi zorunludur. Onun yanı sıra bazı ölçütlerin de üniversitelerimizde uygulanmasının akademik kaliteyi yükseltmek bakımından yararlı olacağına inanıyorum

Kanımcıca değerli bilim adamı Prof. Ural Akbulut ekibi ile ülkemizde URAP Dünya Üniversiteleri Sıralamaları Sistemini kurup uygulamaya açarak, bu konuda yapılabilecek en doğru şeyi yapmıştır. Bu küresel oyunda, biz de varız, hem de sizin değerlerinizden aşağı olmayan değerlerle varız demiştir.

Küreselleşmenin diğer bir tezahürü de hepimizin bildiği gibi, “bilimsel yayın” tanımının daraltılarak salt uluslararası endeksli dergilerde yapılan yayınlarla ve onlara yapılan atıflarla sınırlandırılmasıdır, dünya üniversiteleri sıralamaları sistemleri, bilimsel yayın kriterleri de aynıdır. Hemen, bunun tümü ile olumsuz veya yanlış olduğunu düşünmediğimi söylemeliyim., “bilimsel yayın” tanımı ülkemizdeki bir çok akademik dergi ve yayının daha düzenli ve en azından belli akademik ölçütler çerçevesinde çıkmasına yol açmıştır, ve bir çok üniversite dergisi uluslararası endekslere girmiştir. Ayrıca Türk bilim yaşamının yüz karası olan intihal’de bir nebze engellenmiştir. Ancak dikkat edilecek nokta tüm endekslerin Amerikalı medya devi Murdock’un ortak olduğu Thomson and Reuters’dan alınmakta olduğudur, dolayısı ile ölçütler bizim dışımızda oluşturulmakta ve bilgi belli bir yöne akmaktadır. Belki de Prof. Akbulut’un sıralama sistemleri için yaptığının, bir benzeri de endeksler için yapılmalıdır, yani üniversiteler bir araya gelerek kendi endekslerini oluşturmalıdırlar. Bunun yanı sıra, bir çok alanda yayınların İngilizce yapılma zorunluluğu az da olsa Türkçe’nin bilim dili olmasını engelleyici bir durumdur.

Tabii ki, bu gelişmeleri henüz başlangıç olarak düşünmemiz gerekir, çağın gereksinimlerine cevap verilebilmesi için, halen YÖK tarafından yürütülmekte olan “yüksek öğretimi yapılandırma çalışmaları” içerisinde ön görülen bazı değişiklikler yarının bugünden çok daha farklı olacağına işaret etmektedirler. Örneğin “Yükseköğretim’in Yeniden Yapılandırılmasına Dair Rapor” başlıklı yayında, performansa göre ücret önerisi yanı sıra, “yükseköğretim kurumlarının mali kaynaklarının çeşitlendirilmesi önerilmekte, ..[mevcut] devlet desteğinin yanı sıra yeni destek mekanizmaları da bu sistemde yer alacaktır”(1-2) denilmektedir. Devlet desteğinin belli ölçüde devlet üniversitelerden çekilmesi, performansın öne çıkarılması hiç şüphesiz önemli değişiklikleri de beraberinde getirecektir.

Değerli Profesörler, Ergüder, Şahin, Terzioğlu ve Vardar, adı geçen eserlerinde bilgi ve rekabet çağının klasik tek tip üniversitenin yerine geçebilecek yeni üniversite türlerini şöyle sıralamaktalar:

- Araştırma Üniversiteleri
- Öğretim-Öğrenim Ağırlıklı Üniversiteler
- Sanal Kurumlar
- Devlet tarafından fonlanan kurumlar
- Kar amacı gütmeyen özel kurumlar
- Kar amacı güden özel kurumlar
- Şirket üniversiteleri
- Salt belli disiplinlerle eğitim veren üniversiteler
- Sınır ötesi üniversiteler (14)

Ne yazık ki bunları tek tek incelemek konu ve zaman dışına taşmak olacaktır. Burada “Küreselleşme” ile çok yakın ilişkisi olan, Lyotard ve Malik’den verdiğim alıntılarda da bir parça

değindiğim, “üniversitelerin ölümü” tartışmasına değinmek, bunun için de 21. y.y. da ortaya çıkan iki yeni tip üniversite den söz etmek istiyorum. Bunlar Korporasyon Üniversiteleri ve Innovasyon Üniversiteleridir.

Korporasyon yani (Çok uluslu Şirket) Üniversiteleri ABD de çok uluslu şirketlerin, kendi üniversitelerinde, kendi kurumlarında istihdam edebilecekleri elemanları, yöneticileri yetiştirmek üzere kurdukları üniversitelerdir. Bunlar hem “company specific” hem de “job specific” (belirli şirket, belirli iş) kurumlardır, ve bunlara üniversite denmesi gerçekten fevkalade abestir. Bu gün sayılarının, Walt Disney, Boing ve Motorola şirketlerine ait olanlar da dahil 2000’i aştığı söyleniyor.

Innovasyon Üniversiteleri ise Hindistan da Hindistan’ın bilim alanında küresel oyuncu olma hedefleri çerçevesinde kurulmuş üniversitelerdir, sayılarının 400’e ulaştığı biliniyor. Hedefleri yeni bilgi üretme ve uygulama; zaman içerisinde kültürlerarası ilişkileri geliştirerek, bilgi alış verişini sağlamak; eğitim ile araştırma arasındaki sinerjiyi kurarak innovasyonu sürekli kılmak; ve elde edilen sonuçları insanlığın refahı ve mutluluğu için kullanmak. Burada yine kavramların masum olmadığı var sayımından hareketle, “insanlığın refahı” ibaresine şüphe ile yaklaşarak, sonuçlardan kimlerin nasıl kazançlar elde edebileceklerini sorgulayabiliriz. Ancak, bu iki üniversite tipi, çalışmalarını, hedeflerini açık seçik belirten kurumlardır. Asıl mesele “üniversite”nin kavram olarak bunlara benzeyip benzemeyeceği ve tüm üniversitelerin zaman içerisinde Korporasyon üniversitelerine dönüşüp dönüşmeyeceğidir. Böylesi bir kaygıyı yaşatacak pek çok işaret vardır. Örneğin üniversitelerin kendilerine güç ve para getirdiği için destekledikleri üniversite sanayi iş birliği bunun ilk adımlarımızdır?.

İşte bu kaygı, dünya da özellikle Anglo-Amerikan akademiyasında “the death of the university” üniversitenin ölümü tartışmasını başlatmıştır. Bu kaygının birinci sebebi mezunların “istihdam” taleplerinin had safhaya ulaşması, diğeri üniversitenin belli başlı mali kaynaklarının korporasyonlarca sağlanması ve korporasyonların sürekli yeni bilgi ve yüksek kazanç gereksinimleri nedeni ile üniversiteye yeni misyonlar verme çabaları. Ülkemizde yüksek öğretimin yeniden yapılandırılması konusunda yapılan çalışma ve yayınlarda böyle bir kaygı hiç belirtilmemekte, tüm değişimlere optimist bir bakışla yaklaşılmaktadır örneğin yukarıda adı geçen profesörler, yine adı geçen çalışmalarında sadece üniversite kavramının yanlış algılandığından söz ederek,

(meslek eğitimi verme yanı sıra) üniversitenin başka disiplinleri de tanımak, yazılı sözlü iletişim becerileri geliştirmek,...yüksek insani değerleri aktarmak gibi önemli yükümlülükleri vardır demektedirler. (15)

Onlara göre “yüksek meslek okullarının” işlerlik kazanması ile bu sorun çözülecektir.

Üniversitelerin ölümü tehlikesi, özellikle “İnsani Bilimler” yani “Humanities” akademisyenlerince çok daha kaygı ile karşılanmakta ve çok daha fazla gündeme getirilmektedir.

İngiliz Marksist eleştirmen Terry Eagleton bu tehlikeye “Üniversitelerin Ölümü” başlıklı makalesinde değiniyor. Eagleton’a göre “Akademia statükonun hizmetine girmiştir. Onun bu hastalığı öğrenci kayıt paralarından öte bir kaygıdır (guardian.co.uk, 17 Aralık 2010) Ona göre bu sebepten zamanla İnsani Bilimler Fakülteleri yok olacaktır ve onların üniversitelerden yok olması ile üniversitelerin salt teknik beceri kazandıran kurumlara veya çokuluslu “corporate” araştırma enstitülerine dönüşeceği kesindir. Eagleton Felsefe ve Tarih’in mühendislerin ve avukatların da bilmesi gereken alanlar olduğunu savunuyor. Özetle insani bilimlerin öğrettiklerine tüm insanlığın gereksinimi vardır diyor.

Yine aynı konuyu Stanley Fish 2009 da New York Times de yayınlanan bir makalesinde ele alır. Stanley Fish “hep bekliyorduk, nihayet oldu” diye söze başladığı makalesinde, Frank Donahue’nun Son Profesörler: Korporasyon Üniversiteleri ve İnsani Bilimlerin Kaderi başlıklı kitabından söz eder. Donahue’nın bu kitabında “humanist sorgulama”nın, yani bir şeyi sırf ilgi duyulduğu için sorgulamanın artık geçmişte kalmış olduğunu, ekonomik küreselleşmeye bağlı olarak, bir iki nesil sonra, insani bilimler bölümlerinin, üniversite eğitiminin çok küçük bir parçasını oluşturacaklarını ve bunun artık geri döndürülmeyecek bir süreç olduğunu vurguladığından söz ediyor.

Çok ilginçtir, yeni üniversite paradigmalarını çizenler vizyonlarında önemle “özerklik” maddesini vurgulamaktalar. Kanımca “Özerklik” ekonomik küreselleşme karşısında anlamını yitirmiş bir kavramdır. Eğer üniversitelerin geleceği böyle bir yapılanmaya doğru gidiyorsa bilgi ve yetişmiş iş gücü çok uluslu hegemonyayı besleyecekse “özerlikten” söz edilemez. Oysa bilim, bilgi, bilimsel araştırma tüm insanlığa hizmet ettiği sürece değerlidir. Belli odaklara hizmet eder ve o odakların güçlenmesini sağlar ise hedefinden uzaklaşır. Evrensel ve bütüncül eğitim veren üniversitenin aslında piyasa ekonomisi içinde hiç yeri yoktur. Üniversite o alana dahil olarak ve salt beceriler eğitimini vurgulayarak kuramsal savaş alanını daraltmış sistemin bir parçası olmuştur. Eğitim her zaman politik olmuştur, kaçınılmaz bir şekilde hem ulusal hem de uluslararası politikanın etkisindedir. Üniversitenin ayrıcalığı ve gücü her dönemde her türlü ideolojik şekillendirmeye direncinden, yapı bozucu olmasından, özgür düşünce ortamında eleştirel fikir üreterek direnç alanları yaratmasından kaynaklanmıştır. Özerkliğin önemi de buradadır.

Ülkemizde de İnsani Bilimler Fakülteleri, dolayısı ile Fen Edebiyat Fakülteleri yok olma tehdidi altında mıdır?. Bunun cevabı hem evet hem hayır olabilir. Evet ekonomik “küreselleşmenin” tüm kurumları etkileyen olumsuz sonuçları onları da belli ölçülerde tehdit etmektedir, hayır onların kendi direnç alanları bulunmaktadır, ancak Türkiye’nin kendine özgü

koşulları ve sorunları da farklı gelişmelere yol açmıştır. Fen Edebiyat Fakülteleri temel bilimler fakülteleridir. Bu fakülteleri daha geniş başlık olan “İnsani Bilimler” yani Humanities altında tanımlamak doğru olur. Edebiyat, Fen-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Beşeri ve Sosyal Bilimler ve hatta İlahiyat disiplinleri “İnsani Bilimler” yani “Humanties” geniş şemsiyesi altında tanımlanabilir. Bu disiplinler insani durumu her yönüyle inceleyen akademik disiplinlerdir. Üretimleri kuramsal ve spekülattır. Mesleki ve profesyonel beceriler yerine genel kültür, entelektüel beceri veya diğer mesleki alanlara temel teşkil edecek bilgi ve beceriler öğretirler. İş çevreleri ile sanayi ve ekonomik güçlerle pek ilişki kuramazlar dolayısı ile üniversitelerine bu yolla büyük paralar getirmeleri söz konusu değildir. Genellikle “meslek” tanımlarındaki belirsizlik, istihdam odaklı üniversite kavramı içerisinde yer almalarını sorunlu bir hale getirir. İçlerinde şüphesiz en kırılgan dil ve edebiyat ile güzel sanatlar alanlarıdır, çünkü bu alanların ürünleri çok-uluslu üretim endüstrisinin etkisindedir. Örneğin, Lyotord’a göre estetik üretimi kültür endüstrisinin eline geçmiştir, ve ABD estetik üretimini kendi popüler kültür ürünlerini tüm dünyaya satarak kültürel hegemonyasını güçlendirmek üzere kullanmaktadır.

2010 da Doğuş Üniversitesinde yapılan bir konferans da, Prof. Suman Gupta “Küreselleşen Dünya’da Avant-Garde” adlı konuşmasında yenilikçi ve atılcı edebiyat ve sanatın günümüz koşullarında artık mümkün olmayacağını, çünkü sanatçının statükonun içinde yer aldığını ve hakim güçten ayrılmayacağını savunur. Gupta’ya göre sanatsal üretim çok uluslu dev yayın kuruluşlarının eline geçmiştir, hedefleri daha da büyümek olan bu kuruluşlar kazanç maksimizasyonuna odaklı oldukları için yayın piyasası daha yazar kalemi eline almadan şekillenmektedir. Bu sebepten en çok satan yani best-seller nedir? Kült roman nedir? Ödül alan yazarlar nedir? Soruları mutlaka sorulmalıdır.

Ülkemizde Cumhuriyetin kuruluş idealleri ve Atatürk’ün bir Türk Rönesansı yaratma hedefleri doğrultusunda 1926 da kurduğu Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinden günümüze Edebiyat ve Fen-Edebiyat Fakülteleri değişik biçimlerde gelişmişlerdir. Edebiyat Fakülteleri genellikle klasik yapılarını muhafaza ederken, Fen-Edebiyat Fakülteleri 1960 da kurulan ve içinde tek dil ve Edebiyat bölümü bulundurmayan ODTU Fen-Edebiyat Fakültesinden günümüze farklı, farklı temel bilimler bölümleri ile süregelmişlerdir.

Ancak, 90’lı yıllardan itibaren sayıları artan devlet ve vakıf üniversiteleri içinde her nedense hep benzer bölümler açılmaktadır. Özellikle son birkaç yıldır her fen-edebiyat fakültesinde bir İngiliz Dili veya Amerikan Dili ve Edebiyatı, Mütercim Tercümanlık, Matematik veya Matematik, Bilgisayar şimdilerde de Psikoloji bölümleri açılmaktadır. Üniversite sayılarındaki hesapsız artış, hep aynı bölümlerin açılması çok ciddi bazı akademik sorunları da beraberinde getirmektedir. Yetişmiş eleman sıkıntısı had safhadadır. Özellikle yetişmiş elemanların vakıf üniversitelerine kayması, bir çok üniversitede eleman ihtiyacını ciddi boyutlara ulaştırmış ve birçok bölümde henüz kendisini bilimsel olarak yetiştirememiş elemanların

derslere girmesi, eğitimin de kalitesini düşürmüştür. Eğitimin kalitesi artık üniversiteden-üniversiteye, fakülteden-fakülteye, bölümden-bölüme farklılık arz etmektedir. Her ne kadar yeni paradigmada üniversiteler arasındaki farklılığa pozitif yaklaşılsa da bu farkın kalite de olması herhalde istenen bir sonuç değildir.

1998'de o güne kadar öğretmenlik hakkına sahip olan Edebiyat, Fen ve/veya Fen-Edebiyat Fakülteleri, ani bir karar ile öğretmen olma hakkını kaybederler. Öğretmen olma hakkı sadece eğitim fakültesi mezunlarına verilir. Bunun sonucunda liselerin yüksek puanlı mezunları, öncelikle eğitim fakültelerinin ilgili öğretmenlik bölümlerini tercih etmeye başlarlar, parasız devlet üniversitelerindeki benzer bölümler bunu öğrenci kalitesinde düşüş olarak hissederlerken, paralı vakıf üniversiteleri bölümleri sayısal olarak öğrenci kaybı yaşarlar. 2008 yılında yüksek öğretim kurumları teşkilat yasasının 3. maddesinde yapılan bir değişiklikle, bundan böyle Fen Edebiyat Fakültelerinin yeterli sayıya ulaştıkları için yenilerinin açılmaması kararı alınır. Bu çok ciddi kararın gerekçesi şudur; bu fakülteler asil görevleri olan kurum içi servis derslerini verememektedirler, ayrıca mezunlarının öğretmen olmalarında da sıkıntılar yaşanmaktadır, bu sebeplerden yenileri açılmamalıdır. Fakültelerimizin elinden bu kez öğretmenlik hakkının alınması yanı sıra kendi içinde yeterli bilim dalları olma, temel bilimler öğreten fakülteler olma özelliği de alınıp, maalesef eğitim fakültelerine hem eğitim, hem de temel bilimler fakülteleri olma görevi tevdi edilmiştir.

Fakültelerimize yeni bir tehdit de, öğrenci talebi olmayan durumlarda bazı bölümlerin kapatılabileceği kararı ile gelmiştir. Şu anda bunlar Fizik, Kimya ve Biyoloji bölümleridir. Bu alanlar hem temel alanlar hem de bilim adamı yetiştirilen alanlardır. ABD National Science Foundation tarafından Biyoloji ve yan dalları 21. y.y. mesleği olarak belirlenmiştir. Türkiye eğer küresel oyuncu olmak istiyorsa bilim adamları da yetiştirmek zorundadır. Öğretmenlik hakkı ve meslek unvanı verilmeyen böylece istihdam edilirligi yasalarla ortadan kaldırılan bölümlere talep olmaması doğaldır. Bu bölümleri hiç şüphesiz diğerleri de izleyecektir. İşte o zaman Fen-Edebiyat Fakültelerinin ölümünden söz edebiliriz.

Dünya İngiliz Edebiyatı Profesörleri derneğinin 2001 yılı konferansında yapılan bir sunumda, konuşmacı Prof. Adams İnsani Bilimler Fakültelerinin ölümünden söz ederken, şöyle bir öneri getirir. Üniversiteler içerisinde "marjinal" bir konuma gelen İnsani Bilimler Profesörlerinin, toplum içerisinde tekrar saygın bir yere gelebilirlerse, üniversite içerisinde de kabul görülebileceklerini ileriye sürer. Toplum içinde saygın bir yere gelebilmek için de Profesörlerin kendi alanlarında toplumun anlayacağı bir dilde konuşmaya başlamaları ve görünür olmaları gerekir der. Kısaca bilimimizi bizim gibi aynı dili konuştuğumuz akademisyenlerle, sınırlı tutmayalım alanımızı topluma onun anlayacağı bir dilde açalım diyor. Prof. Adams, buna rağmen "insani bilimler" fakültelerinin geleceğinin pek de parlak olmayacağı inancını da taşıyor ve gelecek ekonomik küreselleşme ve çok uluslu

korporasyonların üniversitelere etkileri nedeni ile geçmiş gibi olmayacaktır diye ekliyor. (ed. Grabes 17).

Türk akademisyenleri için toplumda görünür olmak kolay değildir. Ortalama Türk Üniversitesindeki kadrolu öğretim üyesinin yaşamı Amerikanın büyük üniversitelerinde yaşayan tenure'li profesörlerinkine benzemez. Özellikle kadrosu az öğrencisi çok bölümlerde öğretim üyesinin zamanını bölecek faaliyetlerin sayısı çok fazladır. Belli bir ders yükü çerçevesinde verilmesi gereken dersler, yönetilmesi gereken tezler, girilmesi gereken jüriler, doçentlik, profesörlük dosyaları, yazılmayı bekleyen raporlar, idari işler, okunmayı bekleyen sınavlar ve nihayet bütün bunlardan vakit bulup yapılmak istenen araştırmalara, yayınlara ayrılması gereken zaman, akademik hayatımızı oluşturmaktadır.

Ancak yine de bu konuda bir özeleştirme yapmak gerekiyor. Özellikle Fen-Edebiyat fakülteleri öğretim üyelerinin piyasadan uzak kalmaları, edebiyat ve sanat eleştirisini, bilim yorumlarını gazete yazarlarının tekeline bırakmıştır. Bir çok gazetenin kitap ve bilim ekleri, tecrübesi ve birikimi yetersiz kişilerin yorumlarını içermektedir. Bu da bizlerin bir eksigidir.

Fakültelerimizin direnç alanları neler olabilir? her şeyden önce verdiğimiz eğitimi istihdam edilebilirliğin ve rekabetçi ekonomiye katılabilirliğin önemli ve öncelikli olduğu dünyamızda, bu açıdan değerlendirmek akılcı bir yaklaşım olur. Eğitimimiz güçlü bir alt yapı veren temel bilimler eğitimidir. Müfredatlarımız ve verdiğimiz dersler öncelikle zihinsel ve bireysel gelişmeyi teşvik ettiği için, bölümlerimiz uygar dünyaya uygun bireylerin yetiştiği yerlerdir, genel kültür, güçlü bir alan temeli, bilimsel araştırma ve eleştirel düşünme yöntemleri edinen öğrenci böylece alt yapısını oluşturur ve bu temel üzerine, diğer benzeri alanlardan veya benzeri olmayan bilim dallarından alınacak yandal ve/veya çift anadal veya yüksek lisans dereceleri ile güçlü bir üst yapıyı kurabilir; hem değerler hem de becerilerle donanımlı olarak mesleki alanlarda çok da iyi yerlere gelebilir. Çünkü üniversite bir yandan mesleki eğitim verirken, diğer yandan zihinsel ve kişilik gelişimini de sağlamakla yükümlü bir kurumdur. Çünkü yaşamda biri olmadan öteki de olmaz.

Eleştirel ve sorgulamacı düşünce, hatta spekülative ve felsefi düşünce hiç şüphesiz "insani bilimler" alanlarının tekeline değildir. Tüm pozitif bilimler de sorgulamacı ve eleştirel yaklaşımla başlar, hatta spekülative ve felsefi düşünce fen bilimlerinin de temelidir. Ancak teknolojik gelişmeye dayalı Fen ve mühendislik bilimlerinin ürünleri insani bilimlerinkinden farklıdır, ve bu ürünlerin kullanımında insani değerlerden uzaklaşmak tehlikesi küresel ekonomik sistemde fazlası ile vardır. Fen Edebiyat Fakültelerinin ve tüm pozitif bilimlerin başkaldırısı buna olmalıdır. Her alanda bilim, etik ve ideallerle el ele olmak zorundadır.

Bir edebiyatçı olarak, edebiyatla ilgili birkaç sözle konuşmamı bitirmek istiyorum. Edebiyat'ın ölümünden, insani bilimler fakültelerinin ölümünden çok daha eskilerden beri söz ediliyor. Edebiyatın çıkışı ve yükselişi nasıl matbaanın keşfi, okuma yazma oranındaki artış ve

demokratikleşme süreçlerine koşut ise edebiyat'ın sonu bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin gelişimi okuma yazmanın yerini sanal dünyanın almasına koşut görülüyor. Oysa, Amerikalı yazar eleştirmen J. Hills Miller, Edebiyat'ın sanal ortam karşısında gerilemesine karşın, hiçbir zaman yok olmayacağını iddia ediyor. Çünkü diyor Miller, edebiyatın önemi gerçek dünyanın benzeri, kurmaca dünyalar yaratmasından kaynaklanmıyor, bir meta-dünya yaratmasından yani dilin, sözcüklerin, objeler yaratabilmesinden kaynaklanıyor, işte edebiyatın gücü de bu diyor. Bunu örneklemek için de İsviçreli Robensonlar öyküsünü ilk okuduğunda onda uyandırdığı duyguları dile getiriyor Miller. Öykünün sözlerinin göklerden bir yerlerden ellerine düştüğünü sandığını ve bu sözlerin onları hayal eden bir yazar tarafından kaleme alındığını öğrendiğinde müthiş bir düş kırıklığı yaşadığını anlatıyor. Yıllar sonra diyor Miller bu duygularım bana edebiyatın ne olduğunu ve neden vazgeçilmediğini anlamama yardımcı oldu (2002 15-19). Miller'in sözlerinin ileride doğrulanacağını umarken hepimizi saygı ile selamlıyorum.

Not: İngilizceden çeviriler metin'in yazarı tarafından yapılmıştır.

Referanslar

- 1- Ergüder (ve diğerleri), Neden Yeni Bir Yükseköğretim Vizyonu?, (2010) İstanbul, Politikalar Merkezi Yayını.
- 2- Eagleton, Terry, "Death of the University (guardian. W.uk) December, 17.2010
- 3- Fish, Stanley "The Last Professors" New York Times, 2009.
- 4- Grabes, Herbert (ed.) (2001) Innovation and Continuity in English Studies: A Critical Jubilee. Frankfurt: Peter Lang.
- 5- Gupta, Suman (2009) Globalization and Literature. Cambridge: Polity.
- 6- Hamilton, Paul (1996) Historicism. London: Routledge.
- 7- Mc. Caffery, Larry. Ed. (2003) Storming the Reality Studio. (1991), Duke University Press.
- 8- Miller, J. Hillis (2002) On Literature (Part One: What is Literature?). London: Routledge.
- 9- Storey, John. (1997) An Introduction to Cultural Theory and Popular Culture. London: Prentice Hall.